

Stjepan Radić govori u Koprivnici

Dražen ERNEČIĆ
Muzej grada Koprivnice

GOVOR STJEPANA RADIĆA U KOPRIVNICI 8. SVIBNJA 1921. GODINE

«Čovječna» politika kojom se Stjepan Radić tijekom svog sveukupnog djelovanja zalagao i borio za ravnopravnost naroda naišla je na plodno tlo i u koprivničkoj Podravini. Tako je već na osnivačkoj skupštini Hrvatske pučke seljačke stranke potkraj 1904. godine, na početku puta kojim je seljaštvo tada kao najbrojniji dio naroda trebalo postati od objekta politički subjekt, sudjelovao i Koprivničanac, povjesničar Rudolf Horvat koji svojim aktivnostima sljedećih dvadeset godina daje veliki doprinos ugledu stranke među narodom. Radić je u Podravini ostvario brojna poznanstva, a kako bi poznao stanje na terenu dopisivao se sa seljacima iz Rasinje, Hlebina, Virja, Đelekovca, Molvi, Đurđevca, Kuzminca, Sigeca, Drnja, Ferdinandovca¹. U mnogim selima je i boravio te je koristio priliku za održavanje govora u kojima je objašnjavao bit hrvatskog pitanja.

Najveći skup u Podravini na kojem je Radić održao govor održan je 8. svibnja 1921. godine na skupštini Hrvatske republikanske seljačke stranke u Koprivnici na Zrinskom trgu ispred gradske vijećnice². Bilo je to vrijeme neposredno nakon održanih izbora za Ustavotvornu skupštinu krajem 1920., a koji su pokazali veliku popularnost Radićeve stranke koja je osvojila neusporedivo više glasova od ostalih hrvatskih stranaka. Početkom prosinca stranka mijenja ime u HRSS kako bi još više naglasila za kakvo se uređenje bori te 5. i 6. ožujka 1921. godine donosi «Radićev ustav», a u tom duhu je i govor koji je Radić održao u Koprivnici.

O dolasku i govoru Radića piše Podravski glasnik: «*SKUPŠTINA H. R. S. S. Danas u 10 sati prije podne držat će se, kako je već javljeno pred gradskom vijećnicom skupština HRSS. U tu svrhu podignute su lijepo i ukusno izrađene tribine, koje su okićene bršljanom i ostalim zelenilom te uređene narodnim vrpcama. U grad je prispjelo seljaštvo iz okolice i udaljenijih mjesta, da prisustvuje skupštini. Interes je za samu skupštinu vrlo velik, te će to biti jedna od najveličanstvenijih i najimpozantnijih skupština u Koprivnici. Ona je ujedno dokazom staleške svijesti i organizacije hrvatskog seljaštva. Želeći da sama skupština proteče u uzornome redu želimo jednako, da takove skupštine budu ujedno i dokazom želja i volje za bratskim sporazumom i slogom svih triju brata: Hrvata, Srbina i Slovenca, te procvatom i napretkom Jugoslavije napose, a sveslavenske ideje uopće. Dao Bog da jednom tako i bude!*»³

Pod naslovom «Velika skupština H.R.S.S. u Koprivnici» izvješćuje sljedeći broj: «*Prošle nedjelje održavana je kod nas velika skupština H. R. S. S. „Pripreme za skupštinu počele su par dana prije, tako da su podignuti slavaluci na svim ulazima u grad, i to u Miklinovcu, Brežancu, Banovcu, Gibaničnoj i Varaždinskoj ulici. Pred gradskom vijećnicom podignuta je bila velika tribina okićena cvijećem, zelenilom, napisima i trobojkama. Jednako su bili okićeni stupovi za oglašivanje i stupovi plinskih svjetiljaka na kojima su bili postavljeni hrv. grbovi. Građani izvjesiše na svojim kućama hrv. trobojke, a prozore okitiše cvijećem i sagovima.*»

Već od ranog jutra počelo je dolaziti seljaštvo u povorkama i pod trobojkama, na dvokolica i kolima, te konjanici na lijepim i ugojenim konjima. U 9 sati pridolaze djevojke u bjelini i narod. nošnjama, vatrogasci iz okolice u svojim odorama, organizacije iz cijele okolice i Međimurja, te povorke s glazbom, tamburaškim zborovima i banderijom. Sat prije dolaska vlaka postavljen je bio špalir od grad. vijećnice do kolodvora.

DOLAZAK VLAKA. U 10.50 ušao je vlak u stanicu uz klicanje i pozdravljanje naroda. Na peronu pozdravlja zastupnika Radića i ostalu pratnju: gradonačelnik Kraljić, a njegova mu kćerka pruža po starom slav. običaju kruh i sol. Zastupnik Radić odvrća na pozdravu veseleći se što stupa u prvi republikanski grad, a nakon toga kreće povorka, pjevajući i kličući Radiću i republici, u grad. Prva polazi glazba zatim konjica, banderij, vatrogasci, organizacije pod barjacima, a oko kočije u kojoj se vozio zast. (upnik, op. a.) Radić počasna straža na konjima te narod. Pred slavlulokom (kod kuće g. Jakovca) pozdravlja zast. Radića kćerkica g. Derenčina predavajući mu kitu cvijeća, a potom g. Derenčin u ime građanstva grada Koprivnice.

Povorka je prispjela pred grad. vijećnicu oko pol 12 i tu pred ulazom na tribine pozdravlja zast. Radića jedna djevojčica, a u ime prekodravskih Hrvata i Gole, Ždale, i Gotalova jedna djevojka. Odmah potom otvara Petar Gaži skupštinu i podjeljuje riječ nar. zastupniku Stjepanu Radiću.

GOVOR ZASTUPNIKA STJEPANA RADIĆA

Počimajući svoj govor običnim svojim pozdravom: „Hvaljen Isus! – Živila republika!“ poređuje narod sa morem, koje je divno dok je burno, a narod je lijep i divan, dok je miran. Ističe geslo: Vjera u Boga i seljačka sloga i nastavlja: „Mi smo pravednici, jer hoćemo, da Hrvatska ostane Hrvatima, jer hoćemo da se uredi na seljačkom i republikanskom temelju. Hrvatski narod, koji je pravedan, mora biti i jak, a mi smo trostruko jaki, jer živimo od svoga rada. Svaki nas radi svojim rukama. Pljačkaše smo i milijunaše poslali u Beograd. Jaki smo hrvatskim rodoljubljem i jer tražimo poštovanje čovjeka. Ne vjerujemo bratu, ako nije čovjek. Čovječanstvo je više od bratstva i narodnosti.“ Dalje ističe kako traže seljačku slobodu, seljačko pravo i seljačku republiku. Izvješćuje da je organizacija stranke porasla preko 1 milijuna članova, i danas hoće da znadu što hoće i kad će to biti gotovo, te nastavlja: „Mi smo danas u Koprivnici na tlu, koje nikad nije bilo ni pod čijim gospodstvom. Ni velika Rusija, ni plemenita Poljska, ni prosvijećena Češka, ni radina Bugarska, ni junačka Srbija ne mogu da se time pohvale: Mi smo najslobodnija zemlja u Evropi, a onaj Hrvat, koji to ne priznaje, izrod je, a Srbin, koji to ne uviđa, neprijatelj je. Mi nismo samo zemlja, nego i država i naš narod jest suvereni narod i poručujemo onima u Beogradu neka paze što rade, jer nisu nas oslobodili ni sabljom ni silom. Mi smo se oslobodili Božjom pomoći i pomoći Amerike. Osam je naroda bilo pod Austro – Ugarskom, ali mi Hrvati nismo bili ni u čijem ropstvu. Bili smo tek podređeni, ali smo vodili svoju hrvatsku slobodnu politiku, imali smo svoga bana, svoj jezik, svoju vladu, svoje granice. Danas govore oni, koji su bili mađarski panduri i bečki lakaji, da smo bili u ropstvu, da su nas oni oslobodili, a to govori Pribičević, Lukinić i drugi izrodi.“ (Poklici: Dolje!)

Nastavljaajući spominje: „Mi hoćemo da svoju domovinu bolje uredimo. Kakovi su vam konji, kakovi voli, kakovi plugovi, njive i vrtovi. Vi napredujete u gospodarstvu, jer ste svoji gospodari i hrv. prosvijećen narod. Vi ste naša Češka. Vi vjerujete kao djeca, a takvi hoćete da budete i u politici. Kod nas nema danguba i prosjaka, vi ste hrvatski napredni narod. Nas ne smije nitko guliti, a govoriti da smo oslobođeni, te lupati kundacima i vikati da smo braća.“

Poređujući političara sa svećenikom nastavlja, da hrv. selj. stranka hoće da ogradi svoju domovinu, ali ne nasiljima, topovima i bajunetama, nego svojom miroljubivošću, tako da živi u prijateljstvu sa susjedima. Ističe kako su Madžari gullili Hrvate, ali da tome nije bio kriv madž. narod, nego madž. velikaši i madž. Židovi, te da je Madžarska danas od Hrvatske dalje nego ikad prije. Za Austrijance veli, da su marljivi radin i prosvijećen narod, te spominje kako je upravo slast imati s njima trgovačke i gospod. zajednicu, vezu, most, Evropu, jer oni imadu svega što se umom i rukom radi, a Hrvati sve što je Bogom blagoslovljeno. Ne će da bude ponor jaz, nego, da se potpomažu jedni s drugima. U Beogradu toga ne razumiju, nego opojeni misle na to tko je pobjeditelj, a pobjeditelj je onaj koji je pošten.

„Kažu i predbacuju nam da mrzimo Srbe. Nije istina! Ne mrzimo Srba, ako kažemo da ne ćemo pod Srbiju. Mi još i danas kažemo i ponavljamo da hoćemo sa Srbijom. Mi svoji, oni svoji, a zajednička obrana. Ali neka paze što rade, i ako se ne opamete te ako bude tako dalje, doći će i bez toga „sa“. Mi smo miran i prosvijećen narod, mi se ne damo natjerati u revoluciju. Mi hoćemo sa Srbijom. Tu je Srbija, tu Hrvatska, hoćemo sporazum kao braća. Mi smo seljački, republikan. narod, koji ima svoju većinu, pa hoćemo da i naša politika bude napredna kao i naše gospodarstvo.“

Ističe dalje svijest i trijeznoću skupštinaru, ukusne priredbe slavluka i tribina spominjući da tu nije službeni doček, već narodna slobodna manifestacija i deklaracija t. j. svečano očitovanje volje hrv. naroda, koje se sastoji u tom: 1.) da od republike ne odustaje, 2.) da od seljačke republike ne odustaje i 3.) da od sporazuma sa Srbijom ne odustaje, tako dugo, dok ne počnu sa nasiljima. Ova deklaracija ima da bude narodu kažiput, a vladi opomena.

Ističe dalje, kako je hrv. narod svaki dan sve složniji, ali i pametniji, jer se ne da natjerati na revoluciju. „Beograd neka ne upotrebljava sile jer Srbija i mi nijesmo sami kao na kakovom otoku. Oko nas je Evropa a preko u Americi je pol milijuna Hrvata republikanaca. U jesen ste zapalili krijes, da je sva Amerika vidjela, jer je doprla vijest, da je hrv. selj. narod prvi po trijeznosti, slogi i neustrašivosti. Na to su se američki Hrvati složili i vele da ne će mirovati, dok sve vlade o tom ne obavijeste, a Hardinga će zamoliti da Hrvatsku prizna samostalnom republikom. Mi smo također zamolili predsjednika Hardinga da nas prizna hrv. selj. sam. republikom pa kad se američka zastava pojavi, nestat će sile. Naša nas braća iz Amerike pomažu novcem, ali mi smo im poručili da ne trebamo ni dolara, ni pušaka jer nismo ni prosjaci ni hajduci. Mi smo ljudi, mi smo seljaci i Hrvati i zato hoćemo da vodimo seljačku i čovječansku politiku. Seljačku jer je većina seljačka. No mi imademo i gospode. Što ćemo s njima? Na to velimo ovo: Mi bez gospode teško, a gospoda bez nas nikako. Od gospode razlikujemo obrtnike, trgovce i radnike. Oni rade, njih trebamo. Od školane gospode razlikujemo tri vrste: prvo su učitelji i profesori. Oni uzgajaju našu djecu i dižu prosvjetu, njima čast, ali one, koji vode istrage, tko je istrkao slike po knjigama tih ne ćemo. Ne smiju biti ni denuncijanti, ni panduri, jer to nije njihov posao. Drugo su inžiniri, veterinari i doktori. To su stručnjaci i njih trebamo, ali treba da rade. Veterinari neka marvu liječe, a ne da je ubijaju. Treće su činovnici. S njima svatko pomeće i oni su danas siromasi. Što ne valja, to ćemo u škart. One, koji su špijuni, tlačitelji, denuncijanti, koji po narodnom ropstvo hoće kruh jesti, tih ne trebamo. Mi vodimo računa o svoj gospodi, o svakome činovniku i svakog ćemo dobro vagnuti, odbacivši sve ono što je otrovno, da se dobro za vladu pripravimo. Vi ćete biti eksekutiva, pa kako ćete raditi, tako ćete imati. Svaka općina bit će mala država. Vlada ne će imati nad općinom nikakove vlasti, nego dužnost da pomaže, već jedino u

slučaju obrane domovine, no obrana ne smije da ide preko granica“.

Govoreći dalje o današnjoj vladi koja hoće da silom nametne centralizam nazivlje centralizam svinjskom torom u koji, da hoće uvesti i natjerati hrv. narod. Hrv. narod, da je kao Lazar, koga je Krist uskrisio i rekao da ga odvežu, a hrv. narod mjesto da ga odvežu žele da još bolje svežu i da ga zatjeraju u svinjski tor, koji se zove centralizam.

Nastavljajući dalje spominje: Koprivnička gospoda ne smiju biti proti većini hrvatskog naroda. Svi ne moraju biti u seljačkoj stranci, to nigdje ne stoji, smiju da budu i monarhisti, ali ne smiju da rade proti interesu većine, ne smiju da nas denunciraju i jedu naš kruh.“

Hiljadu godina bio je seljak rob, a danas se 16 godina slaže i pol godine dižu glavu. Bude li Beograd nasiljem htio to ugušiti naći će se ne 1 nego 10 ruku, koje će reći da bajuneta ne smije da vlada kulturnim prosvijećenim narodom.“

„Pred dvanaest sam godina rekao, da je Koprivnica golubica, kojoj je jedno krilo kotar Ludbreg, a drugo kotar Novigrad. Evo ona je shvatila svoj poziv i prhнула je i došla je do svoje gradske autonomije. Ona će prednjačiti i biti jamac naše buduće a danas već osigurane Hrvatske.“

Zahvaljujući prisutnima na odzivu završuje svoj govor i riječ uzima.

NAR. ZAST. PANCER. Koji pozdravlja Koprivničance u ime prisutnih 1500 Medjimuraca od najavljenih 40 000, koji nijesu mogli doći, jer da je na Dubravskom prevozu postavljena straža, koja ih nije puštala, tek su se neki prevezli čamcem.

NAR. ZAST. KOVAČEVIĆ ističe dva Veličanstva: Boga i narod. Izjavljuje da se ne će boriti barbarskim sredstvima jer niti su barbari, niti divljaci. Izjavljuje, da se ne treba ništa bojati, sve ako u Beogradu i proturaju svoj ustav, izjavljuje da je Hrvatska i Slavonija neprijeporno hrvatski teritorij, a na prigovore braće iz Bosne da ih zaboraviše prigovara, da će se za njih ishoditi plebiscit, pa ako ne će htjeti s njima: sretan im put.

Potom uzima riješ GĐA O. BARIĆ, Hrvatica iz Amerike, koja izjavljuje, da donosi pozdrave braće iz Amerike i poruku i molbu da ustraju, jer je republika gotova, tek ju je pritisla bajuneta. Ističe kako su se sastali ovdje da se čuje po Evropi i Americi, da su Hrvati jedan kulturni, prosvijetljen, napredan i miroljubiv narod, te da protestuje proti onima koji tube, da je hrvatski narod revolucionaran, da je protudržavni elemenat, da je separatista. „Mi nemamo oružja, a tražimo kao ljudi, da ne budemo ničiji robovi, a najmanje beogradski.“ Traži da u ovom domu budu svi jednaki. Traži jednakost za žene. Poređuje republiku sa plućima, a monarhiju sa morom, te Beograd. političare sa paucima. Ističe kako se Amerika nije mogla razviti dogod se nije riješila engleskog gospodstva. Spominje da nije Amerika skočila u pomoć antanti, da bi se Vilimova zastava vijala ne samo u Beogradu, nego i u Parizu. Zato protestuje proti izjavama da su Srbi Hrvate oslobodili, već je to učinila američka zastava. (Vadi malenu amer. zastavicu i maše njome po zraku, a narod kliče: Živila Amerika.) „Zato ne samo, da joj mi kličemo, nego neka se i naša braća Srbi pokone pred njom.“

Ističe, da je sve što je u Hrvatskoj, stvorila seljačka i radnička ruka, i zato tome ne će Srbi biti gospodari. Vilim je pao makar je imao silu, ali bi se to moglo i Beogradu dogoditi „Beograd još danas poštujemo, jer mislimo da ne će biti tako glup, da provodi ono što mi ne ćemo.“ Spominje dalje, da deputaciju amer. Hrvata polazi predsjedniku Hardingu da zaštiti selj. hrv. republiku. Poređuje zast. Radića sa A. Lincolnom te završuje: „Ne klonite duhom. Ne bojte se puške ni oružja. Mi se borimo umom kao prosvijećen narod.“

ZAST(UPNIK). JALŽABETIC izjavljuje kako je selj. stranka težila za slogom južnih Slovena, ali se je okrenula, jer su braća Srbi počeli provoditi svoju neiskrenu istočnjačku politiku.

ZAST(UPNIK). ŠALAMON spominje da hrv. narod imade dušu i srce pa će rado pomoći svome bratu, ali ako mu taj brat bez pitanja zajaši na šiji, utopit će i sebe i njega. „Hoćemo brata za brata, ali ne za gospodara.“

ZAST(UPNIK). ŠKRINJAR spominje ako tko hoće da bude silom rob, da ga tjera kr. žandar i kr. financ, neka u bude. Spominje inteligenciju, koja bi morala da prizna svoje grijehе počinjene na narodu.

ZAST(UPNIK). LOVREKOVIĆ ističe plodove franc. revolucije te kako gospoda političari nose seljacima juhu u rešetu, a pravice kroju na papiru, kako se u Hrv. vodi ciganska politika i politika laži. Spominje krfsku deklaraciju gdje u 5. točki stoji: Hrvati Srbi i Slovenci su ravnopravni, te pita gdje se ta ravnopravnost dosad pokazala. Tuži se na skupoću, bankare, lihvarе, izravne i neizravne previsoke poreze, carine monopole itd. Iznosi kako je bilo zajamčeno da će se o formi države odlučiti na konstituenti, kako su bila potpisana utanačenja između Pašića, Trumbića, Nar. Vijeća, Srp. vlade, regenta Aleksandra i t. d., ali na sve se to pljunulo, te konačno „nema konstituante, one konstituante, koja je obećana i potpisana, i zato ne idemo u nju.“

ZAST(UPNIK) Dr. ADŽIJA izjavljuje, da republika pravno postoji i ima svoj teritorij od 8 županija, koji se može i povećati. Ističe da je na jednoj strani neutral. selj. republika, a na drugoj centralizam, kime hoće pocijepati Hrvate, da lakše vladaju. Republiku da ne treba posebno proglašivati, jer ona pravno postoji. Spominje borbu pameću, a ne puškom, ali ako tko navali, branit će se. Danas postoje centrala u Beogradu i narodna volja u Zagrebu. Čemu se 8. prosinca zakleše, tamo će i ostati.

ZAST(UPNIK) CRNČIĆ spominje da historija hrv. države ostaje stalna i čvrsta.

ZAST(UPNIK) Dr. KRNJEVIĆ spominje kako se često govori: sve je to lijepo, što vi hoćete, ali u Beogradu je sila, te odgovara, da su boljševici u Rusiji sazvali konstituantu i stvorili ustav, ali ga nijesu mogli provesti, jer se proti njemu digao ruski seljak i zato su morali od glavnih načela odstupiti. S današnjim vladinim ustavom dogodit će se isto, jer je vlada prema vani slaba. Pa kad je neorganizovani ruski seljak srušio boljševički sistem jake i silne boljševičke vlade, prosvijećeni i organizovani hrv. seljak srušit će i ovaj centralistički ustav.

Jer je već bilo vrijeme poodmaklo predstavlja Radić zastupnike Vrtara, Čižmekovića, Čapu, Robića, Lakuša, Crlenjaka i Häuslera te izjavljuje da su hrv. seljaci sa svojim zastupnicima zajedno i onda kad nijesu zajedno, dok gospoda u Beogradu i onda dok su zajedno nijesu zajedno, jer se bore za velike, male i srednje ministarske lonce kao cigani. Ujedno izjavljuje da se velika skupština koja se imala održati na Duh. Ponedjeljak zabrani. Zato će svaki pretplatnik „Doma“ i organizacije dobiti pismene molbe da dio one svote, koju bi inače potrošili da idu u Zagreb, pošalju u Zagreb pa će tako na uspomenu te zabrane nagraditi tim novcem „hrv. seljački dom“. Konačno završuje kako su u jesen i proljeće sijali, u ljetu će klasati, a u jesen žeti i od te žetve umijesiti republ. kolač.

Nakon toga predsjedatelj zast(upnik) Gaži raspušta skupštinu.

POSILIJE SKUPŠTINE. Poslije skupštine počeo je ispred tribine na kojoj se nalazio zast. Radić sa pratnjom mimohod konjice, koji je snimljen za kinematograf. Nakon toga pošla je povorka sa zastupnicima do Domoljuba, te se nakon toga mirno razišla po gradu. Kako računaju moglo je biti preko 30 000 ljudi sa preko 400 konjanika».

Bilješke:

1. Mira Kolar Dimitrijević, Pisma Podravaca Stjepanu i Antunu Radiću, Podravski zbornik 1992., Koprivnica 1992.
2. Dražen Ernečić, Stjepan Radić i Koprivnica, Glas Podravine, 14. lipnja 1996., Koprivnica, 1996.
3. Skupština H.R.S.S., Podravski glasnik, Glasilo mjesne organizacije saveza hrvatskih obrtnika za pouku, obrt, gospodarstvo i javni život, broj 19, Koprivnica, 8. svibnja 1921.
4. Velika skupština H. R. S. S. u Koprivnici, Podravski glasnik, broj 20., Koprivnica, 15. svibnja 1921.

Literatura:

1. Katalog izložbe «Stjepan Radić», Hrvatski povijesni muzej, ur. Jasna Tomičić, koncepcija izložbe Ela Jurdana, Zagreb, 1991.
2. Toth Dragutin, Podravska sjećanja i prepričavanja o Stjepanu Radiću, Podravski zbornik 1991., Koprivnica 1991.